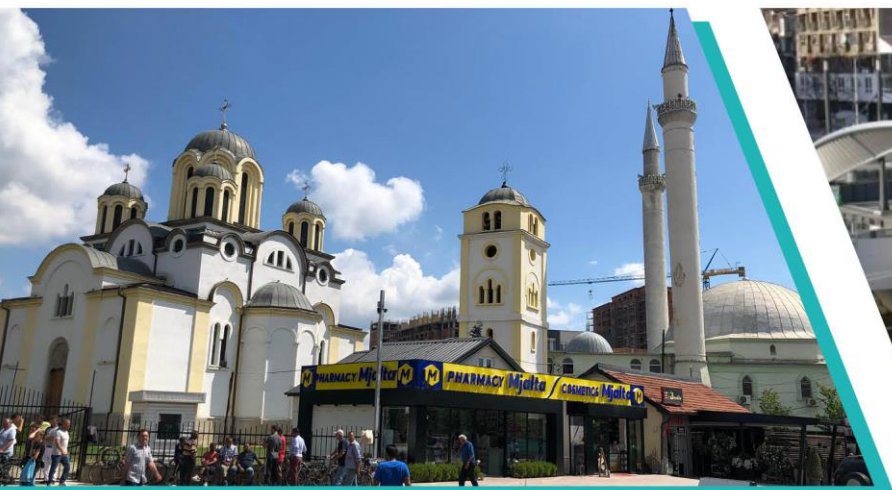

PAVE

Sprečavanje i rešavanje nasilnog ekstremizma
kroz otpornost zajednice

Sažetak politike za Kosovo

Projekat PAVE je dobio sredstva od programa za istraživanje i inovacije Evropske unije Horizon 2020 u okviru sporazuma o grantu br. 870769.

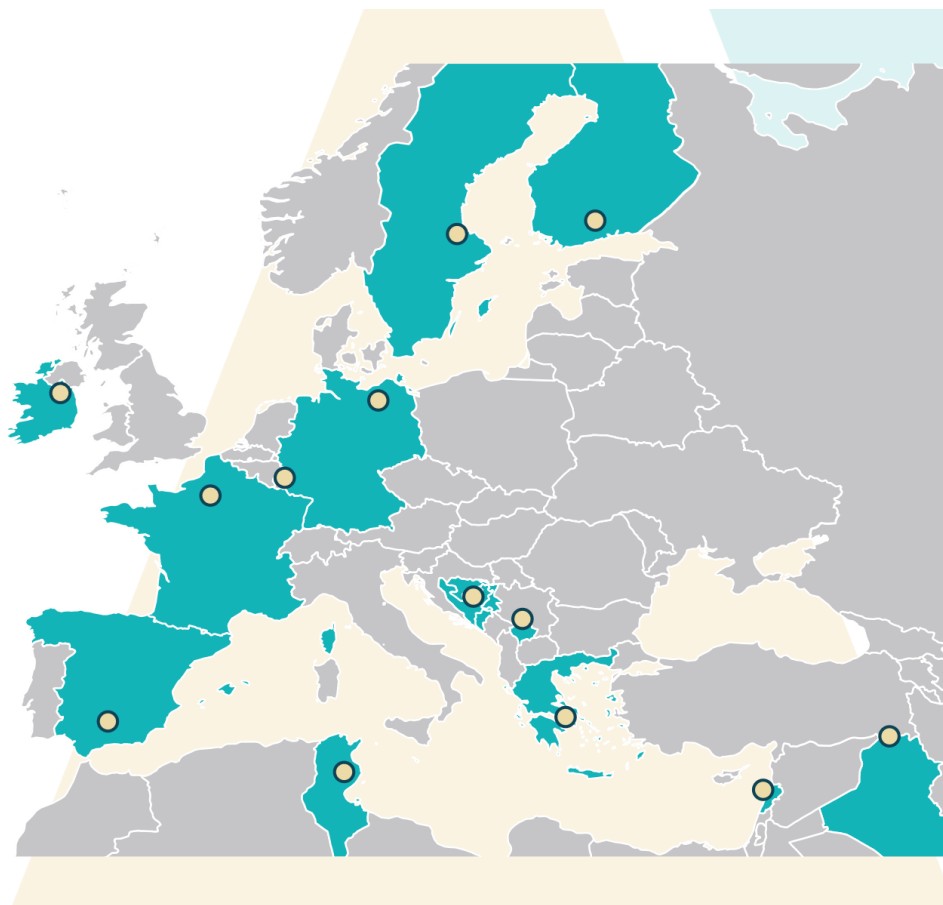

Uvod u projekat PAVE

Istraživački projekat PAVE (2020-23) prikupio je znanje zasnovano na dokazima o trendovima u radikalizaciji i nasilnom ekstremizmu na Bliskom istoku i u Severnoj Africi (BISA), kao i na Zapadnom Balkanu. Njegov cilj je jačanje kapaciteta kreatora politike i lidera zajednice za osmišljavanje efikasne strategije prevencije između Evropske unije i njenog susedstva. Pored istraživačkih izveštaja i sažetaka politike, osmišljena su inovativna sredstva obuke za zainteresovane strane na osnovu nalaza projekta.

PAVE konzorcijum se sastoji od 13 partnerskih organizacija sa sedištem u 12 zemalja, i stavlja veliki akcenat na lokalno vođena istraživanja sa dubokim kontekstualnim poznavanjem i pristupom zainteresovanih strana unutar regiona koji se proučavaju. Okuplja partnere koji imaju jedinstvene i komplementarne prednosti, kao i zajedničke oblasti interesovanja, kako bi podstakli zajedničko učenje i razvoj. U svim zemljama, konsultovani su lideri zajednica kao što su lokalni državni predstavnici, verski lideri, prosvetni radnici, omladinske organizacije i ženske organizacije, da bi prvo potvrdili planove istraživanja, a kasnije i nalaze istraživanja.

Empirijski podaci prikupljeni su u sedam zemalja studija slučaja kroz različite kvalitativne, kvantitativne i mešovite metode pristupa i upoređeni u izabranim zajednicama (npr. opštinama) koje su neravnomerno pogođene nasilnim ekstremizmom. Faktori izloženosti i otpornosti prepoznati su na mezo-nivou dinamike zajednice i aktera, uz tri tematska klastera: vezu između verskih, političkih i etničkih/sektaških ekstremizama; interakciju između verskih i javnih institucija; i sadejstvo između onlajn i oflajn narativa o (de)radikalizaciji.

Uvod u istraživanje projekta PAVE na Kosovu

Istraživanje na Kosovu, koje je vodio Kosovski centar za bezbednosne studije (KCBS), sprovedena je 2021. godine i obuhvatila je 32 intervjua i četiri diskusije u fokus grupama, sprovedeno je na tri terenska lokaliteta, odnosno u tri opštine: Opština Južna Mitrovica,¹ Opština Severna Mitrovica² i Opština Podujevo.³ Ovi terenski lokaliteti su izabrani zato što u velikoj meri dele sličnu socio-ekonomsku situaciju, ali su bili različito pogođeni radikalizacijom (KCSS, 2020, KIPRED 2018). Dok su opštine u Mitrovici videle veću izloženost etno-političkoj i verskoj radikalizaciji, opština Podujevo je pokazala veći stepen otpornosti, posebno prema verskoj radikalizaciji.

KCSS
Kosovar Centre for Security Studies

Odabrane terenske lokacije pružile su važne informacije za komparativnu analizu zašto su neke oblasti na Kosovu bile podložnije radikalizaciji u poređenju sa drugima. Pored toga, oblast Mitrovice je podeljena po etničkim linijama, između kosovskih Albanaca (pretežno muslimana) i kosovskih Srba (pretežno pravoslavnih hrišćana).⁴ Podela grada bila je stalni izvor etničkih tenzija, koje su podstakle i versku i etno-političku radikalizaciju. Područje Mitrovice je, takođe, važna studija slučaja kumulativnog ekstremizma i načina na koji se različiti identiteti koriste u procesu suprotstavljanja između albanske i srpske zajednice, odnosno kako „ekstremizam sa jedne strane spektra može povećati rizik od ekstremizma na drugoj strani.”⁵ U Mitrovici, radikalizacija duž verskih identiteta (tj. muslimana i pravoslavaca) povećava rizik od ekstremizma duž etničkih identiteta (Albanac naspram Srbina). Drugim rečima, verski radikali nastoje da spoje dva identiteta kako bi ojačali svoje narative o drugom, pokušavajući da definišu pokazatelje koji čine „dobrog“ Albanca ili Srbina.

Istraživanje je pokazalo da i pored značajnog napretka, međuetnički odnosi na Kosovu ostaju krhki, posebno među Albancima i Srbima. Zbog nedostatka sveobuhvatne normalizacije odnosa između Kosova i Srbije u okviru dijaloga koji pomaže EU, složeni međuetnički odnosi na Kosovu zreli su za instrumentalizaciju od strane radikalnih grupa, posebno krajnje desnice, za podsticanje tenzija i nasilja. Pojačane etničke tenzije često jačaju verski ekstremizam i uzajamno se podstiču⁶. Jedan od najrelevantnijih činilaca koji izgleda objašnjava izloženost zajednice etno-političkoj radikalizaciji na Kosovu je odsustvo uspešnog procesa suočavanja sa prošlošću koji je doveo do suprotstavljenih narativa između dve zajednice (kosovskih Albanaca i kosovskih Srba) o tome šta se dešavalo tokom 1990-ih godina, kao i neuspeh u priznavanju žrtava rata. To se često manifestuje kroz poricanje dobro

¹ Videti Profil Mitrovice/Južne Mitrovice OEBS-a na Kosovu, dostupan na: www.osce.org/mission-in-kosovo/122118

² Videti Profil Severne Mitrovice OEBS-a na Kosovu, dostupan na: www.osce.org/mission-in-kosovo/122119

³ Videti Profil Podujeva OEBS-a na Kosovu, dostupan na: www.osce.org/kosovo/13126

⁴ Opštine Južna i Severna Mitrovica bile su jedinstvena administrativna jedinica, ali je posle rata na Kosovu 1999. godine ova oblast podeljena na dva dela kako bi se sprečilo nasilje između albanske i srpske zajednice. Grad je bio podeljen preko reke Ibar, pri čemu je severni deo grada pretežno srpski. Most na reci Ibar u Mitrovici postao je simbol podela i etničkih tenzija na Kosovu od 1999. godine i počeo je da karakteriše teškoće negovanja multietničkog društva u postkonfliktnim društvima. Specijalni izaslanik Ujedinjenih nacija (UN) za proces budućeg statusa Kosova, Marti Ahtisari, podneo je Savetu bezbednosti UN 2007. god. svoj sveobuhvatni predlog za rešenje statusa Kosova, koji se obično naziva „Ahtisarijev plan“, koji je uključivao obavezu da Kosovo sprovede proces decentralizacije i stvori nove opštine u oblastima sa srpskom većinom na Kosovu kako bi se olakšala integracija srpske zajednice na Kosovu

⁵ Videti Isak Svenson i Desire Nilson 2022. Kumulativni ekstremizmi na Balkanu i u regionu BISA. Izveštaj o sintezi. Publikacije projekta PAVE, str. 5

⁶ Videti, na primer, publikaciju projekta PAVE o kumulativnim ekstremizmima na Balkanu i u regionu BISA (maj 2022. godine)

utvrđenih činjenica o strašnim ratnim zločinima počinjenim tokom rata. Postoji snažan osećaj, posebno među mladima, da mehanizmi tranzicione pravde, kako lokalni tako i međunarodni, nisu uspeali da izvedu pred pravdu ratne zločince.⁷

Sa druge strane, istraživanje projekta PAVE je pokazalo da su u sredinama kao što je Opština Podujevo otpornost zajednice prema radikalizaciji oblikovali različiti društveno-politički činoci, uključujući visok nivo saradnje i komunikacije između verskih institucija i lidera u okruženju sa javnim ustanovama.⁸ Pored toga, diskusije u fokus grupama i razgovori vođeni tokom rada projekta PAVE na terenu sugerišu da su lične vrednosti ili norme verskih vođa bile važne za negovanje otpornosti zajednice. Na primer, u Opštini Podujevo, neki verski poglavari su promovisali poruke poštovanja i podrške državnim ustanovama i ustavu zemlje. U ovom kontekstu, još jedan važan nalaz iz terenskog rada projekta PAVE u vezi sa činocima koji oblikuju otpornost zajednice prema radikalizaciji, a posebno verskoj radikalizaciji, jeste tradicija, što će reći da su zajednice koje su davale veći značaj tradicionalnim normama i bile konzervativnije prema svom etničkom identitetu odbacile sve napore koji bi promenili status quo. Ovaj nalaz je u skladu sa prethodnim istraživanjem koje tvrdi „da se otpornost svodi na zbirnu akciju lokalnih aktera da deluju protiv nasilnog ekstremizma“⁹ i u tom kontekstu otpornost zajednice je bila oblikovana tradicijama i normama porodice. Aktivno civilno društvo je, takođe, važan činilac otpornosti zajednice shvaćene kao svest zajednice o nekoj pojavi i njenom kolektivnom delovanju da se suprotstavi njenom uticaju. Drugim rečima, zajednice sa višim stepenom aktivizma mladih i civilnog društva, kao i sa prisustvom nevladinih organizacija koje se bave pitanjima upravljanja i demokratije, otpornije su na etno-političku i versku radikalizaciju. U slučaju Kosova, značajan izvor otpornosti na radikalizaciju bilo je snažno verovanje zajednice u budućnost njene zemlje u Evropskoj uniji (EU), što je obezbedilo važnu osnovu i zajednički imenitelj za sve zajednice na Kosovu, nešto što ih je sve okupilo, uprkos razlikama, kao cilj kome treba težiti. Međutim, kako politika proširenja EU postaje sve neizvesnija, to može dodatno oslabiti društvenu koheziju na Kosovu.

---

⁷ Videti, na primer, izveštaj Debatnog centra „Percepcije kosovske omladine o odnosima sa Srbijom, tranzicionoj pravdi, pomirenju i suočavanju sa prošlošću“ (februar 2021. godine).

⁸ Videti i izveštaj Agona Demjahe: „Prevenција radikalizacije i nasilnog ekstremizma: Pouke iz pozitivnih slučajeva opština Podujevo i Suva Reka“ (KIPRED, decembar 2018. godine)

⁹ Rudine Jakupi i Garentina Kraja 2018. Uzimanje u obzir razlika: Izloženost i otpornost na nasilni ekstremizam na Kosovu. Studija slučaja zemlje 3. Berlin/Priština: Berghof fondacija i Kosovski centar za bezbednosne studije (KCBS), str. 1

1. Preporuke za vladu

- Ministarstvo unutrašnjih poslova, odnosno Uprava za javnu bezbednost, treba da razvije svoje analitičke i istraživačke kapacitete u vezi sa onlajn (de)radikalizacijom, kako bi javne ustanove bile u stanju da bolje razumeju kako onlajn sfera utiče na radikalizaciju i napore za deradikalizaciju. Pored toga, u Ministarstvu unutrašnjih poslova treba ojačati kapacitete za sprečavanje onlajn radikalizacije i dezinformacija, što bi uključivalo mehanizme praćenja i brzog reagovanja na lažne vesti koje imaju za cilj da radikalizuju stanovništvo. Ovo je posebno relevantno kada su u pitanju međuetnički odnosi, jer se ponekad izolovani incidenti često zloupotrebljavaju za promovisanje govora mržnje ili poruka koje nastoje da mobilišu reakciju javnosti.
- Vlada Kosova treba da decentralizuje programe, politiku i mehanizme usmerene na sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma (S/SNE), prenošenjem više ovlašćenja i resursa opštinskim ustanovama. Opština Južna Mitrovica je jedina lokalna uprava sa namenskim programom za suzbijanje nasilnog ekstremizma koji je odobrila Skupština opštine 2019. Godine.¹⁰
- Vlada treba da prepozna nove pretnje društvenom miru u zemlji od etno-političke radikalizacije i krajnje desnice na Kosovu, koje podstiču – između ostalog – suprotstavljeni narativi o ratnim zločinima koji su se desili tokom rata 1990-ih godina i bilateralni sporovi između Kosova i Srbije. Politika koja ima za cilj da promoviše pomirenje i suočavanje sa prošlošću važna je mera za sprečavanje ekstremizma krajnje desnice u zemlji. U tom kontekstu, za vladu je od posebnog značaja da sprovede kampanju informisanja i dijaloga sa zajednicom kosovskih Srba.
- Programi koji podržavaju razvoj kritičkog mišljenja među srednjoškolcima, kao kroz aktivne debatne klubove, važno su sredstvo za sprečavanje ukupnih kampanja radikalizacije usmerenih na mlade. Ministarstvo omladine, kulture i sporta treba da razmotri partnerstvo sa organizacijom civilnog društva specijalizovanom za razvijanje debatnih veština među mladima u cilju promovisanja debate i osnivanja debatnih klubova u srednjim školama.
- Medijska pismenost uopšte, a posebno onlajn medijska pismenost veoma je važna za podsticanje otpornosti zajednice na radikalizaciju. Shodno tome, Vlada bi trebalo da poveća podršku predmetima medijske pismenosti u srednjim školama, kao i da kroz partnerstvo sa civilnim društvom organizuje onlajn seminare medijske pismenosti u različitim zajednicama.
- Lažne vesti i dezinformacije su glavni činilac koji doprinosi izloženosti zajednice prema radikalizaciji. Vlada bi trebalo da unapredi kapacitete za suzbijanje lažnih vesti i pokušaja dezinformacija, kroz saradnju sa postojećim mehanizmima kao što je Nezavisna komisija za medije (NKM), koja je odgovorna za uspostavljanje i sprovođenje politike i uređivanje prava, obaveza i odgovornosti pojedinaca i subjekata kao servisa koji pružaju audio i audiovizuelne medijske usluge.

¹⁰ Videti, na primer novinski članak sa zvaničnog sajta opštine Južna Mitrovica iz 2019. godine kojim se najavljuje završetak izrade Opštinskog plana za sprečavanje nasilnog ekstremizma među mladima“, dostupan na: <https://kk.rks-gov.net/mitrovicеејugut/news/komuna-e-mitrovices-pritet-te-behet-me-planin-komunal-per-parandalimin-e-ekstremizmit-te-dhunshem-ne-mesin-e-te-rinje-2020-2022/>

2. Preporuke za međunarodnu zajednicu

- Proces evropskih integracija ključan je za održavanje posvećenosti zemalja regiona negovanju liberalno-demokratskog normativnog okvira, kao i regionalnoj saradnji. Kredibilitet EU na Kosovu opao je poslednjih godina zbog neuspeha da se postigne liberalizacija viznog režima za Kosovce, koji su i dalje jedini stanovnici Zapadnog Balkana kojima je još uvek potrebna viza za ulazak u šengensku zonu. Na Kosovu raste osećanje javnosti da su kašnjenja u liberalizaciji viznog režima povezana sa predrasudama među nekim državama članicama EU prema Kosovu, i ovo osećanje se eksploatiše i čini centralni deo narativa verske i krajnje desničarske radikalizacije. Međunarodna zajednica, a posebno EU, trebalo bi da radi na pokretanju procesa evropskih integracija za Zapadni Balkan, a Kancelarija EU na Kosovu trebalo bi da aktivnije promoviše projekte koje finansira EU u zemlji.
- Međunarodna zajednica na Kosovu (ambasade EU, Kancelarija EU, međunarodne razvojne organizacije kao što su USAID i UNDP, itd.) trebalo bi da se uzdrži od akcija i diskursa koji neguju percepciju da su nasilni ekstremizam i radikalizacija inherentno verske prirode. Međunarodna zajednica bi trebalo da prizna druge oblike radikalizacije i da daje prioritet lokalnoj podršci za deradikalizaciju kroz fokus na lidere zajednice. Jedan od načina da se to uradi je promena formulacija u zvaničnim izjavama i govorima o P/SNE, kao i promena njihovih prioriteta finansiranja, formulacija i fokusa na izgradnju otpornosti zajednice na dezinformacije i bilo koji oblik radikalizacije. Takođe je važno prepoznati važnu ulogu koju je Islamska zajednica na Kosovu odigrala u promovisanju verske tolerancije i prepoznati individualni rad imama koji se bave promovisanjem. Evropska komisija može da promeni formulacije u svom godišnjem izveštaju za Kosovo kada se govori o nasilnom ekstremizmu da bi prepoznala kumulativni ekstremizam i druge oblike ekstremizma uz istovremeno smanjenje akcenta na verski ekstremizam. Pored toga, potrebno je povećati podršku kroz finansiranje istraživanja kako bi se bolje razumeo uticaj krajnje desnog ekstremizma na Zapadnom Balkanu, a posebno u multietničkim zemljama kao što je Kosovo.
- Trebalo bi da postoji aktivniji pritisak za bolju vladinu politiku i komunikaciju između javnih ustanova na centralnom nivou vlasti, opštinskih vlasti i organizacija civilnog društva u suočavanju sa P/SNE. Međunarodna zajednica može da pomogne tako što će podsticati vladu radi veće koordinacije i komunikacije između vladinog i nevladinog sektora, ali i učešćem u potencijalnim konsultativnim sastancima/forumima sa više aktera o P/SNE, što bi podstaklo kredibilitet takvih mehanizama ili sastanaka. Međunarodna zajednica, takođe, može da pomogne tako što će prepoznati i dati priznanje vladinim postojećim inicijativama ili mehanizmima koji se fokusiraju na komunikaciju i koordinaciju po pitanjima nasilnog ekstremizma.

3. Preporuke za civilno društvo

- Vladini mehanizmi za P/SNE, ali i dobro uspostavljene nevladine organizacije na Kosovu koje rade na pitanjima P/SNE, treba aktivnije da sarađuju sa verskim liderima i liderima zajednice u kampanjama deradikalizacije. Među organizacijama civilnog društva, postoje nove grupe nevladinih organizacija koje rade na rešavanju ideoloških aspekata procesa radikalizacije i koje su osmislile važna sredstva za suzbijanje upotrebe verske doktrine za opravdanje nasilnog ekstremizma (tj., „[FolTash](#)“).
- Verske zajednice i novoformirane verske organizacije civilnog društva treba da igraju aktivniju ulogu u P/SNE, uključujući planiranje i sprovođenje programa, ali i veoma važno u oblikovanju javnog diskursa o nasilnom ekstremizmu. Smisleno angažovanje verskih lidera i verskih radnika je važno za suzbijanje pogrešnih percepcija u javnosti o radu civilnog društva u P/SNE.
- Organizacije civilnog društva na Kosovu mogu da doprinesu važnim uslugama u procesu deradikalizacije i povratnicima iz ratnih zona u Siriji i Iraku u okviru programa rehabilitacije i reintegracije, ali takve usluge treba ponuditi kroz partnerstvo sa javnim ustanovama. Od posebnog značaja u ovom kontekstu su zaštita mentalnog zdravlja i psihosocijalno blagostanje, pošto javne ustanove često nemaju kapacitete i resurse da pruže takvu podršku. NVO bi trebalo da razmotre razvoj kapaciteta u ovim oblastima i da se specijalizuju za takve usluge, te da kroz partnerstvo sa javnim ustanovama osmisle i realizuju programe koji podržavaju mentalno zdravlje i psihosocijalno blagostanje.
- Organizacije civilnog društva bi trebalo da daju prioritet razvoju kapaciteta za efikasno praćenje i suzbijanje lažnih vesti, dezinformacija i onlajn propagande koja dovodi do radikalizacije. Ovo bi trebalo da obuhvati i razvoj istraživačkih i nadzornih kapaciteta kroz obuke i mogućnosti zblžavanja sa tink-tenkovima iz država članica EU, ali i kroz tehničku pomoć kroz razvoj softverskih programa koji pomažu u praćenju dezinformacija i lažnih vesti i kreiranju baze podataka. Istraživački centri na Kosovu trebalo bi da usredsrede svoja istraživanja na razotkrivanje mitova koji nastoje da radikalizuju javnost duž etničkih i verskih identiteta. Novi kapaciteti bi, takođe, trebalo da dovedu do bolje komunikacije i interakcije između kosovskih istraživačkih centara i platformi društvenih medija kao što su Twitter i Facebook, kako bi se suprotstavili lažnim vestima i kampanjama dezinformacija.
- Dok se istraživanje i praćenje smatraju prednostima organizacija civilnog društva na Kosovu, zagovaranje i prevođenje njihovih istraživanja u javne politike je izazovnije. Shodno tome, civilno društvo bi trebalo aktivnije da promovise saradnju sa javnim sektorom kako bi obezbedilo da njegovi programi budu održivi i da se stečene pouke mogu pretočiti u javnu politiku.

Literatura

Erblin Hoxha, Ardi Shatri, Vigan Sejdiu and Fatbardhë Kiqina (2021). Kosovar Youth Perceptions of Relations with Serbia, Transitional Justice, Reconciliation and Dealing with the Past. Debate Center. <https://debatecenter.org/wp-content/uploads/2021/04/Kosovar-youth-perceptions-of-relations-with-Serbia-transitional-justice-reconciliation-and.pdf>

Ramadan Ilazi, Ardit Orana, Teuta Avdimetaj, Bledar Feta, Ana Krstinovska, Yorgos Christidis and Ioannis Armakolas (2022). Online and Offline (De)radicalisation in the Balkans. Working Paper 5. PAVE Project Publications. www.pave-project.eu/publications/PAVE_870769_D5.1_publication_layout.pdf

Kosovar Centre for Security Studies (KCSS) (2020). Kosova Resilience Index – Violent Extremism in Kosova: What Community Resilience Can Teach Us? https://qkss.org/images/uploads/files/Resilient_paper_eng_641966.pdf

Samet Dalipi and Shala Krenar (2016). The Role of Decentralization on Security Improvement and Peace-building in Kosovo”. Prishtina: Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kosovo/13856.pdf>

Kosovar Institute for Policy Research and Development (KIPRED) (2018). Prevention of Radicalization and Violent Extremism: Lessons from the Positive Cases of Podujevo and Suhareka Municipalities. [www.kipred.org/repository/docs/Prevention_of_Radicalism_and_Violent_Extremism_-_Positive_Cases_-_Podujevo_and_Suhareka_\(1\)_2_851758.pdf](http://www.kipred.org/repository/docs/Prevention_of_Radicalism_and_Violent_Extremism_-_Positive_Cases_-_Podujevo_and_Suhareka_(1)_2_851758.pdf)

Municipality of Mitrovica South (2019). Municipal Plan for Prevention of Violent Extremism among Youth. <https://kk.rks-gov.net/mitrovicjeejugut/news/komuna-e-mitrovices-pritet-te-behet-me-planin-komunal-per-parandalimin-e-ekstremizmit-te-dhunshem-ne-mesin-e-te-rinjve-2020-2022/>

Isak Svensson and Desirée Nilsson (2022). Cumulative Extremisms in the Balkans and MENA Region. Synthesis Report. PAVE Project Publications. https://www.pave-project.eu/publications/PAVE_870769_D3.3_publication_layout.pdf

Sead Turčalo, Jelena Brkić-Šmigoc, Mirza Smajić, Veldin Kadić, Muamer Hirkić, Maja Halilovic Pastuovic, Goran Tepšić, Nemanja Džuverović and Gillian Wylie (2022). Cumulative Extremisms in the Balkans. Working Paper 1. PAVE Project Publications. https://www.pave-project.eu/publications/PAVE_870769_D3.1_publication_layout.pdf